

עדכן אסטרטגי

מרכז יפה
למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת תל-אביב

נובמבר 1998

כרך 1, חוברת מס' 3

בגיליון זה

האיום האיראני: סיבה לדאגה, לא לבהלה

אפרים קם

לפתח נשק זה.

התפתחות זאת תיצור בעיות הערכה קשות, שישפיעו על דרכי התגובה הישראלית. בעיות הערכה אלה נוגעות ליכולת האסטרטגית האיראנית העתידית: לאלו יכולות בתחום הנשק הלא-קונבנציונלי תגיע איראן? מה תהיה מידת האפקטיביות שלו? באיזו מידה תצליח איראן להתגבר על הקשיים הטכנולוגיים בדרך לפיתוחו? מה יהיה לוח הזמנים של פיתוחו? קשות עוד יותר יהיו השאלות הנוגעות לכוונות האיראניות, בעיקר מאחר שמדובר במשטר פונדמנטליסטי איסלאמי: האם איראן תשתמש ביכולתה האסטרטגית לצרכי הרתעה והגנה כפי שהיא טוענת כיום לגבי ה"שיהאב 3" או גם לצרכים התקפיים? באלו נסיבות היא עלולה לתקוף את ישראל, אם בכלל? מה יוכל להרתיע אותה מכך?

חלק מבעיות הערכה אלה נובע מכך, שאין כיום נתונים עובדתיים מספיקים לבסס עליהם הערכה מוצקה לגבי המדיניות האיראנית בעתיד. גם כאשר תקבל תמונה ברורה של היכולת האיראנית בתחומי הטילים והגרעין, ניוותר כנראה בערפל לגבי כוונותיו של המשטר באיראן. מצב זה יוצר מרחב גדול להערכות שונות, מחמירות ומקלות, לגבי ההתנהגות האיראנית כלפי ישראל, שבחלקן יהיו מושפעות משיקולים פוליטיים וכלכליים.

(המשך בעמ' 3)

עליית מדרגה באיום האיראני

הערכת משמעותו של האיום האיראני כלפי ישראל היתה עד כה פשוטה יחסית. האיום העיקרי שאיראן הציבה בפני ישראל היה בתחום הטרור, והתבטא בסיוע מקיף ל"חזבאללה" בלבנון ובסיוע מוגבל יותר לארגונים האיסלאמיים הפלסטיניים, ל"חמאס" ול"ג'יהאד האיסלאמי". ההתעצמות האיראנית בתחום הנשק הקונבנציונלי לא העניקה לאיראן – ומלבד בתחום הטילים, כנראה גם לא תעניק בשנים הקרובות – יכולת צבאית ממשית העלולה לפגוע בישראל, מה גם שעד כה היתה מוגבלת יחסית, עקב קשיים כספיים. האיום בנשק לא-קונבנציונלי לא היה קיים עד כה, גם מאחר שטווח הטילים שבידי איראן אינו מגיע לשטח ישראל, וגם מאחר שהתוכנית הגרעינית האיראנית עדיין רחוקה ככל הנראה מהשלב המבצעי.

מעתה ואילך, הערכת האיום האיראני עומדת להיות מורכבת ובעייתית הרבה יותר. הניסוי של שיגור הטיל "שיהאב 3" מהווה ציון דרך חשוב בדרכה של איראן ליצירת איום חדש על ישראל: בעוד שנים מעטות הוא עלול להקנות לה יכולת פגיעה קונבנציונלית בישראל, ובמקביל לכך, או בהמשך אולי גם יכולת פגיעה לא-קונבנציונלית. העובדה שאיראן חתמה על האמנות למניעת תפוצת נשק גרעיני וכימי אינה צריכה למנוע בעדה

• דעת קהל בישראל בנושא נשק גרעיני / 6

אשר אריאן

המחבר מציג ומנתח את המגמות בדעת הקהל בנושא מדיניות הגרעין של ישראל תוך התייחסות לשלוש שאלות שהוצגו באופן עקבי בסקרי דעת הקהל, שערך מרכז יפה בשנים האחרונות: א. האם על ישראל לפתח נשק גרעיני? ב. האם יש לשמור בסוד את דבר קיומו של נשק זה? ג. באילו נסיבות יהיה מוצדק להפעיל נשק גרעיני?

• ברית הגנה ישראל-ארצות הברית / 9

יאיר עברון

המחבר מתאר את הנסיבות בהן עשוי להתחדש הדין בברית הגנה בין ישראל וארצות הברית. הוא מציג אלה מול אלה את השיקולים המחייבים והשוללים כינון ברית כזאת. בסיום מציג המחבר את חשיבותה של ברית ההגנה לאור האפשרות של תפוצה רחבה של נשק גרעיני באזור ועל רקע האפשרות להסדרי ביטחון אזוריים במזרח התיכון.

• מגמות במשק הנפט בעולם ומשמעותיהן

האסטרטגיות לישראל / 13

שמואל אבן

המחבר מציג את המשמעות השונות הנגזרות מכווני ההתפתחות של משק הנפט העולמי תוך התייחסות מיוחדת לישראל. הוא מסביר, כי אין לצפות לשינויים מרחיקי לכת בשוק הנפט בשנים הקרובות; רמת המחירים הנמוכה וחולשתן הפוליטית של מפקות הנפט הערביות יוצרות עתה סביבה אסטרטגית נוחה לישראל. המחבר בוחן באמצעות שלושה תרחישים האם עלולה מציאות זאת להשתנות בעתיד, וכיצד?

דבר המערכת

ש

יגור הניסוי של הטיל שיהאב-3 על-ידי איראן ב-22 באוגוסט, מיקד את תשומת הלב הבינלאומית והאזורית בפעילותה בתחום פיתוח הטילים הבליסטיים, שיוכלו לשמש אמצעי שיגור לראשי קרב ולוויני ריגול. במקביל, מתרבות והולכות העדויות באשר לפיתוח האיראני בתחום הגרעין והסיוע הרוסי המוגש להם למימוש תכנית זו על אף המחאות המושמעות במערכת הבינלאומית. ד"ר אפרים קס בוחן האם השלמת תהליך הפיתוח בתחומים האלה תשנה באופן מהותי את המצב הגיאואסטרטגי במזרח התיכון ומנתח את השפעתה על ישראל.

על רקע האפשרות שבחודשים הקרובים תחול פריצת דרך בתהליך השלום מפעימה שנייה למשא ומתן על הסדרי הקבע – בוחן

פרופ' יאיר עברון את היתרונות והחסרונות של ברית-הגנה בין ישראל וארצות-הברית. פתיחת משא-ומתן בין ישראל לסורים או הקמת מערכת ביטחון אזורית, ישמשו גם הם תפאורה מתאימה למימושה של ברית כזאת. עברון מציג את עיקרי הטענות המחייבים ושוללים ברית הגנה בין שתי המדינות.

לאחרונה הודיעה ישראל כי לא תתנגד לכך שוועידת האו"ם לפירוק נשק, שמושבה בגינבה, תפתח במשא ומתן לניסוח אמנה האוסרת ייצור חומרים בקיעים, מהם ניתן לייצר נשק גרעיני – פלוטוניום ואורניום מועשר. על רקע אירוע זה ואחרים נשמעה הקריאה להעלות את הנושא לדיון ציבורי. פרופ' אשר אריאן בוחן במאמרו את המגמות בדעת הקהל בישראל בסוגיית הגרעין, כפי שהסתמנו בעשר

השנים האחרונות. שלוש השאלות המרכזיות, שהוצגו לנשאלים במסגרת סקרי דעת הקהל שערך מרכז יפה משך השנים, הן: האם על ישראל לפתח נשק גרעיני? האם על ישראל לשמור את דבר קיומו של נשק כזה (אם הוא אכן קיים) בסוד? באילו נסיבות מן הראוי להשתמש בנשק זה?

מאמרו של ד"ר שמואל אבן, המתבסס על מזכר שפרסם המרכז לאחרונה, מציג את מאפייניו של משק הנפט העולמי תוך ניתוח המצב הקיים ותיאור כיווני התפתחות אפשריים. אבן בוחן את התנהגותם של השחקנים הראשיים במשק הנפט העולמי ומנתח את השפעותיו האפשריות של משק זה על ישראל הן בהקשר האזורי והן בהקשר הגלובלי.

עדכן אסטרטגי

כרך 1, חוברת מס' 3 נובמבר 1998

הרבעון **עדכן אסטרטגי** מיועד להעשיר ולהפרות את הדיון הציבורי בנושאים העומדים, או אמורים לעמוד, על סדר היום הביטחוני של ישראל והמזרח-התיכון.

המאמרים המופיעים בעדכן נכתבים על-ידי חוקרי המרכז ואורחיו, ומבוססים על מחקרים שנעשו במרכז. המאמרים מאופיינים בהיותם מכווני מדיניות. הדעות המובעות בהם הן של המחבר לבדו.

© כל הזכויות שמורות ISSN 0793-8950

חברי המערכת:	עורך ראשי:
שי פלדמן	שי פלדמן
אברהם בן-צבי	מנהל מערכת:
משה גרונדמן	משה גרונדמן
מרק הלר	עיצוב גרפי:
ענת קורץ	טלי ניב-דולינסקי
אפרים קס	

עדכן אסטרטגי יוצא לאור על ידי

מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב, רמת אביב, תל אביב 69978
טלי 03-6409926 פקסי 03-6422404 E-mail: jcss2@post.tau.ac.il

עדכן אסטרטגי מתפרסם בעברית ובאנגלית

ותוכנו המלא מוצג באתר האינטרנט של המרכז

כתובת האתר: <http://www.tau.ac.il/jcss/quarterly.html>

ניהול אתר המרכז: ג'ני ברונשטיין

האיום האיראני: סיבה לדאגה, לא לבהלה (המשך)

הנחות המוצא

את ההשלכות העתידות של האיום האיראני על ישראל ניתן לבחון על בסיס שלוש הנחות מחמירות. האחת: בתוך כמה שנים תחל איראן בייצור סדרתי של טיל שטווחו יכסה את שטח ישראל. גם אם רוסיה תפסיק את העברת טכנולוגיית הטילים לאיראן, יתכן שיהיה בכך כדי להאריך את לוח הזמנים להשלמת פיתוח הטיל, או להפחית מביצועיו; ספק אם הדבר יביא לעצירת הפרויקט כולו. בינתיים, רוסיה אינה בולמת במידה מספקת את העברת הטכנולוגייה. השלמת פיתוח הטיל עלולה לאפשר לאיראן ליצור איום בנשק כימי, ואולי ביולוגי, על ישראל.

ההנחה השנייה: מתי שהוא בעשור הראשון של המאה ה-21 תשיג איראן נשק גרעיני. הדבר אינו ודאי, הן מאחר שלוח הזמנים להשלמת התוכנית הגרעינית האיראנית כנראה ארוך עדיין יחסית, והן מאחר שאיראן נתקלת במימושה בקשיים טכנולוגיים, ארגוניים וכספיים. איראן גם נדרשת להתמודד עם מאמץ אמריקאי ניכר לעצור את התוכנית ותאלץ לעקוף פיקוח בינלאומי על קידומה. הצלחה אמריקאית לבלום העברת טכנולוגייה וחומרים גרעיניים לאיראן יכולה לשבש, ואולי אף לעצור, את תוכניתה הגרעינית. אולם הצלחה זאת טרם הושגה במידה מספקת, וראוי לקחת בחשבון את האפשרות שתוכנית זאת תושלם. ההנחה השלישית: המשטר הפונדמנטליסטי ימשיך לשלוט באיראן בעשור הקרוב, גם אם מאפייניו ישתנו. בחירתו של חאתמי לנשיא איראן, המשקפת גישה מתחזקת של פתיחות בקרב הציבור הפוליטי האיראני, יוצרת ציפיות להתמתנות נוספת במדיניות האיראנית בעתיד. יש סיבות להניח, שתהליך ההתמתנות באופיו של המשטר האיראני יימשך, ושבמסגרת זאת ישתפרו יחסיו עם ארה"ב, במידה כזו או אחרת. אין לבטל את האפשרות, שתהליך כזה אם יתרחש יוביל

לצמצום תוכניות ההתעצמות האסטרטגית של איראן ויפחית ממידת האיום שהן מקרינות. אלא שאין כל ודאות שתהליך כזה יתפתח, ובמקרה הטוב זאת עשויה להיות התפתחות ארוכת טווח. ראוי לזכור, שתהליך ההתמתנות הפנימית באיראן החל לפני כעשור, לאחר מות חומייני, ודווקא בתקופה זאת החמיר האיום האיראני. גם מצד הגורמים המצדדים היום באיראן בהידברות עם ארה"ב אין שום סימן לשינוי ביחס לישראל. ואותם גורמים, ובראשם חאתמי עצמו, תומכים בגלוי בהמשך ההתעצמות האסטרטגית של איראן. בינתיים צריך, אפוא, להניח שהשינויים האפשריים במדיניות הפנים והחוץ של איראן לא ישפיעו על תוכניות ההתעצמות שלה.

הימצאות טיל בעל ראש קונבנציונלי בידי איראן תיצור איום מוגבל על ישראל. איראן החלה לרכוש ולפתח טילי קרקע-קרקע, בעיקר לנוכח האיום העיראקי המופנה כלפיה. אולם ברור שפיתוח טיל בעל טווח של 1,300 ק"מ נועד לאיים על ישראל, ולא על עיראק, שיעדיה האסטרטגיים ממוקמים בטווח ה"סקאד C", המצוי זה כבר בידי איראן. עם זאת קשה להניח, שבנסיבות רגילות תתקוף איראן את ישראל בשנים הקרובות בטילים בעלי ראש קונבנציונלי. התקפה כזאת לא תשרת מטרת אסטרטגיות איראניות משמעותיות, אך תחשוף את איראן לפעולת תגמול ישראלית או אמריקאית. סבירותה של התקפה כזאת תעלה בנסיבות חריגות, למשל, כתגובה על התקפה אמריקאית מקיפה על איראן, או בעת מלחמה בין ישראל לסוריה.

חומרתו של האיום האיראני כלפי ישראל תגבר במידה משמעותית, אם וכאשר איראן תוכל לצייד את טיליה בראש לא-קונבנציונלי, ובעיקר כשימצא ברשותה נשק גרעיני. איש אינו יודע מה תהיה מדיניות הגרעין האיראנית העתידה, וספק אם האיראנים עצמם כבר גיבשו את מדיניותם בנושא. שאלת השאלות

היא: האם איראן תחליט להשתמש בנשק הלא-קונבנציונלי למטרות הרתעה והגנה בלבד, כפועל יוצא מתפיסת האיום שלה, או גם לצרכים התקפיים?

תפיסת האיום האיראנית

בהעדר נתונים עובדתיים מספיקים, יש בסיס הגיוני להערכה, שאיראן תראה בנשק הגרעיני מוצא אחרון: הוא ישמש אותה למטרות הרתעה מפני איומים חריגים כלפיה, ולפעולת תגמול - אם ימומשו איומים אלה. הערכה זו נובעת מההנחה, שהסיבה העיקרית להחלטת איראן לפתח יכולת גרעינית מעבר לשאיפה לזכות בהגמוניה אזורית ומוסלמית היתה ליצור נשק לצרכי הרתעה והגנה מול שני האיומים העיקריים המכוונים נגדה. האחד הוא האיום החמור ביותר בעיני איראן ברמה הבסיסית האיום העיראקי. אין ספק, שהמאיץ החשוב ביותר של מאמץ ההתעצמות האיראני, בנשק קונבנציונלי ולא-קונבנציונלי, היה הצורך להחלץ ממצב הנחיתות האסטרטגית מול עיראק, בעקבות המכה הקשה שספגה איראן במלחמה ביניהן, והתמונה שהתגלתה לאחר מלחמת המפרץ על ההתחמשות האסטרטגית העיראקית. גם אם מאז מלחמת המפרץ איום זה פחת, מותר להניח, שהאיראנים בוחנים לא רק את חולשתה הנוכחית של עיראק, אלא בעיקר את פוטנציאל ההתעצמות העתידי שלה, והחימוש האסטרטגי נועד לאזן פוטנציאל זה. האיום השני, הנתפס כיום בעיני איראן כחמור יותר, הוא האיום האמריקאי. איראן חשה מאוימת, לא רק עקב המאמץ האמריקאי המקיף להחליש אותה מבחינה צבאית וכלכלית, ולמנוע ממנה את היכולת להגן על עצמה. היא מודאגת גם מהאפשרות שארה"ב תתקוף יעדים אסטרטגיים בשטחה, כדי לבלום את תהליך התעצמותה, ואולי אף כדי להפיל את משטרה. ההתקפה האמריקאית על עיראק במלחמת המפרץ משמשת לאיראן תזכורת

מתמדת לאפשרות שארה"ב תתקוף גם אותה, גם אם במימדים מצומצמים יותר. עם זאת, מתוך מודעות לחולשתה הבסיסית מול ארה"ב, אין להניח שאיראן תזום נגדה שימוש בנשק לא-קונבנציונלי, ונשק זה יישמר להרתעה ולהגנה במצבים קיצוניים.

על שני איומים אלה צריך להוסיף את האיום הרוסי ההיסטורי, שמאז התפרקות בריה"מ פחת במידה רבה; אך ניתן להניח, שהאיראנים לוקחים בחשבון, שבנסיבות עתידיות - גם סכנת איום זה עלולה להתחדש. היכן ממוקמת ישראל בתפיסת האיום האיראנית? כמה סיבות תורמות לעוינותה הבולטת של איראן את ישראל: שליטתה של ישראל בציבור מוסלמי גדול ובשטחים הנתפסים כשייכים לעולם המוסלמי, ובהם ירושלים; קשריה בעבר של ישראל עם משטר השאה השנוא; קשריה והשפעתה של ישראל בארה"ב, והמאמץ הישראלי - תוך המרצת ארה"ב לכך - לפעול להחלשת איראן ולבלימת חתרנות להגמוניה אזורית. העוינות לישראל - ויש הטוענים גם אנטישמיות החבויה באיראן - הופכת אותה למטרה נוחה להפנות אליה את שנאת ההמונים באיראן. אולם בשנים האחרונות נוסף על אלה מימד בטחוני: איראן תופסת את ישראל כאויב, העלול לתקוף יעדים אסטרטגיים בשטחה, ובעיקר מתקנים גרעיניים. תפיסת איום זאת ניוונה גם מהצהרות מפי בכירים ישראלים ומצעדים שנקטו על ידי ישראל, ובעיקר רכש מטוסי ה-F-15-I, וההסברים שאלה נועדו לטפל באיום האיראני. מתוך תפיסה זאת מדגישים האיראנים יותר ויותר את האיום הישראלי הלא-קונבנציונלי המופנה כלפיהם וכלפי העולם המוסלמי. בעקבות ניסוי ה"שיהאב 3" הם אף הבליטו איום זה כמניע העיקרי לפיתוח הטיל, והדגישו כי ישתמשו בטיל זה נגד ישראל, אם זו תתקוף את מתקניהם הגרעיניים. עם זאת ניתן להניח, שאיראן אינה תופסת את האיום הישראלי כאיום קיומי לגביה, וכי בעיניה הוא נופל בהרבה בחומרתו וביכולת פגיעתו מן האיומים מצד עיראק וארה"ב. סביר גם שאיראן

אינה מודאגת במיוחד מאיום גרעיני ישראלי יזום כלפיה, ולפיכך, לא היה לאיום זה תפקיד מרכזי בהחלטה האיראנית לפתח נשק גרעיני.

המדיניות העתידית של איראן

אם הנחות אלה נכונות, הסבירות שאיראן תיזום התקפה באמצעות נשק לא קונבנציונלי על ישראל כאשר יכולת זאת תהיה בידה אינה גבוהה. המשטר האיראני אכן נוקט את העמדה הקיצונית ביותר בין מדינות האזור כלפי ישראל, ודוגל בחיסולה לשם פתרון הבעייה הפלסטינית. אולם אין זאת מטרה מרכזית וחיונית לגביו, וניסיון מצידו להשיגה, באמצעות מהלומה לא-קונבנציונלית, יכול לעלות לו במחיר חומרי ומדיני כבד, ובעיקר בתגובה אמריקאית קשה. משום כך סביר יותר, שגם כלפי ישראל תעדיף איראן לשמור את יכולתה הלא-קונבנציונלית כמוצא אחרון בלבד. עד כאן הניתוח ההגיוני. אלא שלאיראן כמה מאפיינים ייחודיים מוכרים, המסבכים את המסקנות המתבקשות. היא נשלטת על ידי משטר רדיקאלי, המונע על ידי אידיאולוגיה דתית קיצונית, המבקשת להתערב בנעשה במדינות אחרות - גם אם בהנהגה מצויים כיום גורמים מתונים יותר, שתרמו לשיפור שחל באחרונה ביחסיה עם מדינות ערב. האיום האיראני מתעצם בכמה תחומים - ברמה הקונבנציונלית והלא-קונבנציונלית, בתחום הימי ובתחומי הטרור והחתרנות - והוא מכוון נגד מדינות רבות. המימד הפונדמנטליסטי ועוצמתה האסטרטגית המתפתחת של איראן יוצרים סביבה אי ודאות וחששות באשר לדרכי התנהגותה. הפוטנציאל הכלכלי שלה מקשה על הפעלת לחצים בינלאומיים מקיפים עליה, וסביבתה חסרה גורם שיוכל לאזן או לבלום את התעצמותה, או להגיב על התקפה מצידה מלבד עיראק בעתיד.

בשל צרוף מאפיינים זה, יהיה צורך להתייחס בזהירות להערכה, כי איראן תשתמש בנשק הלא-קונבנציונלי לצרכי הרתעה וכמוצא אחרון בלבד, ולחזור ולבחון את תקפותה. כפועל יוצא מכך, החיבור בין המשטר הרדיקאלי לבין נשק

לא-קונבנציונלי יעורר ספקות וחששות מתמידים בקרב המדינות המאווימות על ידי איראן - ובכללן ישראל - לפחות בשנים הקרובות, מפני האפשרות שזו תחליט להפעיל נשק זה.

גם אם איראן לא תשתמש בנשק לא-קונבנציונלי, ואף תימנע מלאיים בשימוש בו, להימצאות נשק כזה ברשותה יהיו השלכות נוספות. ראשית, נשק לא-קונבנציונלי יחזק את עוצמתה הקונבנציונלית, גם אם לא ישמש לה תחליף. עצם קיומו של נשק גרעיני בידיה, כרשת ביטחון, יקנה לאיראן מרחב פעולה גדול יותר לגבי השימוש בכוח קונבנציונלי נגד מדינות אחרות, אם תחליט על כך. שנית, גם אם איראן לא תפעיל כוח צבאי לקידום מטרותיה, כבעלת נשק גרעיני היא עשויה לאמץ מדיניות יותר אגרסיבית, מתוך תחושת בטחון עצמי מוגברת - למשל, במהלך סכסוכים עם מדינות אחרות, ביחסיה עם ארה"ב, או במדיניות הנפט שלה.

סיכום

האיום האיראני כלפי ישראל עומד לעלות מדרגה בעוד כמה שנים, כשאיראן תחל בייצור סדרתי של הטיל "שיהאב 3"; זה יקנה לה יכולת פגיעה בישראל, אשר כיום כמעט שאינה מצויה בידה. משמעות איום זה תהיה מוגבלת, כל עוד לא יעמוד לרשות איראן נשק לא-קונבנציונלי, ובעיקר נשק גרעיני, וסביר להניח, שאיראן לא תזום ירי טילים על ישראל, אלא בנסיבות חריגות. לאיום מצידה תהיה משמעות חמורה בהרבה אם וכאשר היא תפתח נשק גרעיני. גם אז ניתן להעריך, שנשק גרעיני ייתפס בעיניה כקלף אחרון מול איומים חמורים במיוחד, ולא כתחליף לנשק קונבנציונלי.

אבל גם אם יתברר שאיראן אכן מתייחסת לטילים ולנשק גרעיני רק כאל אמצעי הרתעה והגנה, יהיו לעצם הימצאותן של מערכות נשק כאלה בידי משטר רדיקאלי כמשטר האיראני כמה משמעויות מדאגות לישראל. המשמעות האחת: על ישראל יהיה לקחת בחשבון את הנסיבות - גם אם יהיו חריגות ובעלות סבירות נמוכה - שבהן המשטר האיראני עלול להפעיל

נגדה טילים ואף נשק לא-קונבנציונלי. התפתחות כזו תכניס לאזור מימד חדש של אי-ודאות, שיכולה ליצור דינמיקה של הסלמה. המשמעות השנייה: השגת מערכות נשק כאלה על ידי איראן תחזק את מעמדה האזורי, ובכך תעודד גם גישות רדיקאליות באזור, ובכלל זה כלפי ישראל. מדינות מתונות המאוימות על ידי איראן יאלצו להתחשב יותר בעמדותיה.

פיתוח נשק גרעיני באיראן יאיץ מרוץ חימוש לא-קונבנציונלי באזור, בעיקר מצד עיראק, שתאלץ להגיב על החמרת האיום האיראני כלפיה.

המשמעות השלישית נוגעת ליחסי ישראל - סוריה. אם יושג הסכם שלום בין ישראל לסוריה, יצמצמו במידה ניכרת התנאים והמוטיבציה להתקפה איראנית על ישראל.

אולם איום זה לא ייעלם לחלוטין, משום שאיראן עלולה לשקול את מימושו בנסיבות מיוחדות - למשל, כתגובה על התקפה אמריקאית עליה. לחילופין, אם יחמיר המצב הבטחוני בין ישראל לסוריה, עלולה איראן להציע לסוריה גיבוי צבאי - שכיום אינו קיים - לעת מלחמה, על ידי התקפת טילים על ישראל או פריסת מטרייה גרעינית.

מה ניתן לעשות?

בשלב זה אין עדיין לאיראן לא טילים ארוכי טווח ולא נשק גרעיני. ישראל, ובעיקר ארה"ב, חייבות להמשיך לנהל מאבק בלבלימת תוכניות הטילים והגרעין של איראן, בטרם יושלמו. הסיכוי לעצור לחלוטין את פיתוח תוכנית הטילים כפי הנראה אינו גבוה, אך עצירת העברתה של טכנולוגיית טילים רוסית או אחרת לאיראן יכולה להשהות את לוח הזמנים להשלמת תוכנית זאת, ולצמצם את ביצועי הטיל. הסיכויים לעצירת התוכנית הגרעינית האיראנית יהיו טובים יותר, בתנאי שיופסק הסיוע הניתן לה בתחום זה על ידי מדינות וחברות זרות.

במקביל, על ישראל לצאת כבר עתה מההנחה המחמירה, שמאמץ הבלימה ייכשל, ושבשנים הבאות יהיו בידי איראן גם טילים ארוכי טווח וגם נשק לא-קונבנציונלי, כולל נשק גרעיני. על ישראל לנצל את השנים שנותרו עד אז, כדי להיערך מחשבתית ומעשית למצב החדש שיתפתח באזור - בשני מישורים: האחד, במישור התמודדות הישירה עם האיום האסטרטגי האיראני, דרך המשך פיתוח אמצעי הגנה פעילה וסבילה ושיפור כושר ההרתעה של ישראל; והשני, במישור ההתמודדות עם ההתפתחויות החמורות האחרות שיהיו פועל יוצא של ההתעצמות האסטרטגית האיראנית. בהנחה המחמירה, שלא ניתן יהיה לעצור את תוכניות הטילים והגרעין האיראניות, אפשר יהיה לצמצם את חומרת האיום המתהווה בשתי דרכים עיקריות: האחת - באמצעות השגת הסכם שלום עם סוריה, שאמנם לא יבטל לחלוטין את האיום האיראני, אך יצמצם

את הנסיבות האפשריות למימושו. השנייה - על ידי התמתנות המשטר האיראני. השינויים העוברים על המערכת האיראנית הם עניין פנימי איראני, ולגורמים חיצוניים יש מעט - ולשארל אין בכלל - השפעה עליהם. אך ישראל יכולה לפעול בענין זה בשני כיוונים:

• לתמוך בהידברות אמריקאית-איראנית. בהידברות כזאת טמונה אפשרות למתן את התנהגותו של המשטר האיראני, ולרסן את האיום שהוא מהווה, ובסופו של דבר - אולי גם למתן את יחסו לישראל. באופן עקרוני, על ישראל לצדד בהידברות כזאת, בתנאי מפורש אחד, שבתהליך ההידברות הממשל האמריקאי לא יוותר על תנאיו לשיפור היחסים בין שתי המדינות: הפסקתן של ההתעצמות הלא-קונבנציונלית של איראן, מעורבותה בטרור והתנגדותה לתהליך השלום. גם אם בהידברות כזאת טמון סיכון, שבמהלכה לא יקפיד הממשל על תנאים אלה, נראה שהסיכוי שבה מצדיק את הסיכון, וייתכן שדרכה ייפתח ערוץ להידברות איראנית-ישראלית.

• לנסות לצמצם את האיום הישראלי בעיני איראן. ישראל תרמה במעשיה ובהצהרותיה - לא תמיד בחוכמה יתירה - לגיבושה של תפיסה איראנית, על פיה ישראל הינה אויב חשוב, גם אם לא ראשון במעלה, של איראן. תמיכה פומבית במכה מקדימה נגד איראן היא דוגמה להתבטאות מזיקה ומיותרת. עתה קשה לשנות הכרה זאת, במיוחד כשישראל אמורה להמשיך לנסות לעצור את תוכניות התעצמותה האסטרטגית של איראן. עם זאת ראוי, שישראל תמצא דרכים להבהיר לאיראן, שהיא

מצידה אינה רואה בה אויב, ובכל מקרה, חשוב שישראל תנמך את פרופיל ההתבטאויות האנטי-איראניות. בעניין זה מוטב לעשות יותר ולדבר פחות.

במקביל, ישראל תידרש למצות את האפשרויות להגברת כושר ההרתעה שלה מול איראן, במיוחד בהקשר הלא-קונבנציונלי. ייתכן שבעיני איראן - ישראל לבדה אינה בעלת יכולת הרתעה מספקת, וברור שבכל מקרה, הגורם המרתיע העיקרי הוא ארה"ב. על כן חשוב לשכנע את ארה"ב, במסגרת מחוייבותה האזורית, להבהיר מפורשות, בבוא העת, למשטר האיראני, שכל ניסיון מצידו להשתמש בנשק לא-קונבנציונלי כלפי מדינות שלהן קשרי ידידות עם ארה"ב ייתקל בתגובה אמריקאית קשה ביותר.

ההערה האחרונה נוגעת למאזן האימה אליו נידרש אולי בעוד כמה שנים. אם ייכשלו המאמצים לבלום את ההתעצמות האסטרטגית של איראן, או למתן את משטרה, ישראל תצטרך לחיות בצל העובדה, שבידי משטר התומך בחיסולה מצוי נשק להשמדה המונית. אין פירוש הדבר שישראל צריכה להיתפס לבהלה, ולהתנהג בעת משבר באורח בלתי מאוזן, שרק יגביר את הסיכון של השימוש בנשק זה. בצד המאמצים להגיע להסכמה אזורית על ריסון השימוש בנשק זה, מן הראוי לזכור, של ישראל אפשרויות פעולה נגדיות, שאין היא לבדה במערכה זאת, ושגם לצד השני יש חששות, תחושות איום ונקודות תורפה.